

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ

Методичні вказівки до практичних занять та самостійної роботи
для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
спеціальності 053 «Психологія»
освітньо-професійної програми «Психологія бізнесу та дизайн мислення»

Обговорено і рекомендовано на
засіданні кафедри психології і
креативних індустрій
Протокол № 6
від «31» травня 2024 р.

Вікова психологія. Методичні вказівки до практичних занять та самостійної роботи для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 053 «Психологія» освітньо-професійної програми «Психологія бізнесу та дизайн мислення» / Укл.: Піддубна Ю.В., Чепурна Г.Л. – Чернігів: НУ «Чернігівська політехніка», 2024. – 35 с.

Укладач: Піддубна Юлія Василівна, асистент кафедри психології і креативних індустрій

Чепурна Ганна Леонідівна, кандидат психологічних наук, доцентка кафедри психології і креативних індустрій

Відповідальний за випуск: Поленкова М.В., завідувачка кафедри психології і креативних індустрій, доктор економічних наук, доцент

Рецензент: Філіпович В.М., кандидат психологічних наук, на посаді доцента кафедри психології і креативних індустрій Національного університету «Чернігівська політехніка»

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
Змістовий модуль 1. Методологічні засади вікової психології.....	7
Практичне заняття № 1	7
Практичне заняття № 2	8
Змістовий модуль 2. Динаміка і закономірності психічного розвитку особистості в онтогенезі	9
Практичне заняття № 3	9
Практичне заняття № 4	10
Змістовий модуль 3. Основні теорії психічного розвитку	11
Практичне заняття № 5	11
Практичне заняття № 6	13
Практичне заняття № 7	14
Змістовий модуль 4. Психічний розвиток дитини в дошкільному віці	15
Практичне заняття № 8	15
Практичне заняття № 9	16
Практичне заняття № 10	18
Змістовий модуль 5. Психічний розвиток дитини в переддошкільному та молодшому шкільному віці	19
Практичне заняття № 11	19
Практичне заняття № 12	20
Практичне заняття № 13	21
Змістовий модуль 6. Психосоціальний розвиток в підлітковому та юнацькому віці	22
Практичне заняття № 14	22
Практичне заняття № 15	24
Практичне заняття № 16	25
Практичне заняття № 17	26
Практичне заняття № 18	28
Практичне заняття № 19	29
Практичне заняття № 20	31
Рекомендована література	33

ВСТУП

Метою навчальної дисципліни «Вікова психологія» забезпечення бакалаврів спеціальності «Психологія бізнесу та дизайн мислення» знаннями з вікової психології та засвоєння закономірностей психічного розвитку людини в онтогенезі, що має стати теоретичним підґрунтям для практичної професійної діяльності в сфері психологічної практики.

Володіння знаннями щодо психофізіологічних закономірностей психічного розвитку в різні вікові періоди відповідає практичним запитам в сфері психології бізнесу. Успішне засвоєння дисципліни дозволяє бакалавру з психології розширити коло застосування набутих раніше знань та практичних навичок для вирішення задач психології бізнесу, до якої сучасні дослідники включають і задачі сприяння всебічному розвитку особистості на різних етапах онтогенезу.

Основними завданнями вивчення дисципліни “Вікова психологія” є:

- 1) засвоєння основних теоретичних напрямків вікової психології;
- 2) опанування теоретичних та емпіричних методів дослідження вікової психології;
- 3) організації психологічного супроводу особистості на етапах нормативних життєвих криз.

Під час вивчення дисципліни здобувач вищої освіти (ЗВО) має набути або розширити наступні загальні (ЗК) та спеціальні (СК) компетентності, передбачені освітньою програмою: ІНТ: Здатність розв’язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у сфері психології, що передбачають застосування основних психологічних теорій та методів та характеризуються комплексністю і невизначеністю умов. ЗК1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях. ЗК2. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності. СК 1. Здатність оперувати категоріально-понятійним апаратом психології. СК 2. Здатність до ретроспективного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду розуміння природи виникнення, функціонування та розвитку психічних явищ. СК 3. Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків. СК 12. Здатність до особистісного та професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку.

ОПП «Психологія бізнесу та дизайн мислення» передбачено, що вивчення дисципліни ЗВО має досягти або вдосконалити наступні програмні результати навчання (ПРН), передбачені освітньою програмою: ПРН 11. Складати та реалізовувати план консультативного процесу з урахуванням специфіки запиту та індивідуальних особливостей клієнта, забезпечувати ефективність власних дій. ПРН 12. Складати та реалізовувати програму психопрофілактичних та

просвітницьких дій, заходів психологічної допомоги у формі лекцій, бесід, круглих столів, ігор, тренінгів, тощо, відповідно до вимог замовника. ПРН 13. Взаємодіяти, вступати у комунікацію, бути зрозумілим, толерантно ставитися до осіб, що мають інші культуральні чи гендерно-вікові відмінності. ПРН 14. Ефективно виконувати різні ролі у команді у процесі вирішення фахових завдань, у тому числі демонструвати лідерські якості. ПРН 15. Відповідально ставитися до професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку. ПРН 17. Демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, слідувати гуманістичним та демократичним цінностям у професійній та громадській діяльності. ПРН 18. Вживати ефективних заходів щодо збереження здоров'я (власного й оточення) та за потреби визначати зміст запиту до супервізії.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми ЗВО повинні

знати :

- основні концепції психічного розвитку особистості в онтогенезі;
- головні завдання та методи вікової психології;
- критерії періодизації психічного розвитку;
- основні категорії вікової психології: «новоутворення», «соціальна ситуація розвитку», «провідний вид діяльності», «нормативна криза»;
- детермінанти психічного розвитку особистості та специфіку їх співвідношення на різних вікових етапах;
- особливості прояву психічного розвитку в пізнавальній, емоційній, мотиваційній та поведінковій сферах особистості;
- специфіку надання соціально-психологічної допомоги клієнтам різних вікових категорій.

уміти:

- самостійно розбиратися в постановці й вирішенні проблем, пов'язаних із віковими особливостями психічного розвитку;
- застосовувати категоріальний апарат вікової психології в системі професійного діяльності;
- створювати психологічні умови для забезпечення саморозвитку особистості;
- здійснювати комплексний аналіз психічного розвитку клієнтів;
- створювати психологічні умови для забезпечення саморозвитку особистості;
- визначати ознаки відхилень у психічному розвитку;
- вивчати умови розвитку психічно здорової особистості та дослідження особливостей відхилень у психічному здоров'ї людини.

Навчальним планом передбачено вивчення курсу «Вікова психологія» в таких формах: лекції, практичні заняття, письмова контрольна робота, самостійна робота.

Практичні заняття – ефективна форма закріплення знань і виявлення творчих здібностей студентів. Вони доповнюють і розвивають матеріал лекційного курсу, забезпечують набуття студентами навичок правильного формулювання своїх думок та аргументації переконань, привчають до самостійної та індивідуальної роботи над відповідними літературними джерелами.

Дане видання включає теми і плани практичних занять, запитання і завдання для самостійної роботи студентів, тематику доповідей та презентацій, контрольні питання, рекомендовану літературу.

Змістовий модуль 1. Методологічні засади вікової психології

Практичне заняття № 1 Вікова психологія як наука

Мета: ознайомлення ЗВО з віковою психологією як галуззю психології, її історією, метою, завданнями.

План заняття

1. Вікова психологія як наука та галузь психології.
2. Предмет, об'єкт та завдання вікової психології.
3. Характеристика основних понять вікової психології.
4. Основні етапи розвитку вікової психології як науки.
5. Зв'язок вікової психології з іншими науками.
6. Структура і функції вікової психології.
7. Методологічні принципи психології та їх характеристика.

Ключові поняття: психологія, вікова психологія, психіка, психічний розвиток, новоутворення, провідна діяльність, розвиток, вік, соціальна ситуація розвитку, пренатальний розвиток, новонародженість, дошкільний вік, молодший школяр, підліток, молодість, зрілість, старість.

Завдання для самостійної роботи

1. Написати есе на тему «Вплив родини на формування мене як особистості. Найяскравіші спогади дитинства». Есе – це ваша власна творча робота обсягом до 2 сторінок друкованого тексту у вільному стилі.
2. Графічно (у вигляді малюнку) зобразіть поняття, об'єкт та предмет вікової психології.

Тематика доповідей та презентацій

1. Історичні особливості становлення вікової психології.
2. Місце вікової психології у системі наукового знання.

Контрольні питання

1. Що таке вікова психологія? Що вона вивчає?
2. Що є предметом та об'єктом дослідження вікової психології?
3. Які завдання вікової психології?

4. Охарактеризуйте основні етапи становлення вікової психології як науки.
5. З якими іншими науками пов'язана вікова психологія?
6. Функції вікової психології.
7. Що таке метод? Які методи використовує вікова психологія?
8. Які основні поняття використовує вікова психологія?
9. Охарактеризуйте понятійно-категоріальний апарат вікової психології.

Практичне заняття № 2

Методи вікової психології

Мета: ознайомлення ЗВО з методами вікової психології та їх застосуванням для отримання нових знань.

План заняття

1. Поняття метод. Основні підходи до його розуміння.
2. Характеристика груп методів пізнання психологічної дійсності:
 - 2.1 організаційні (порівняльний, лонгітюдний і комплексний методи);
 - 2.2 емпіричні (дослідні) – спостереження і самоспостереження, експериментальні, психодіагностичні (тести, анкети, опитувальники, соціометрія, інтерв'ю і бесіда);
 - 2.3 аналіз процесів і продуктів діяльності (учнівських робіт різного роду);
 - 2.4 біографічні методи (аналіз подій життєвого шляху людини, документації);
 - 2.5 методи активного соціально-психологічного навчання;
 - 2.6 інтерпретаційні методи – генетичний та структурний методи.

Ключові поняття: метод, методологія, порівняння, експеримент, спостереження, соціометрія, біографічний метод, самоспостереження, метод аналізу документів, контент-аналіз, інтерв'ю, анкетування, психологія, вікова психологія, психіка, психічний розвиток, новоутворення, провідна діяльність, розвиток, вік, соціальна ситуація розвитку, пренатальний розвиток, новонародженість, дошкільний вік, молодший школяр, підліток, молодість, зрілість, старість.

Завдання для самостійної роботи

1. Біографічний метод на практиці. Візьміть біографію будь-якої відомої (і цікавої для вас) особистості і використовуючи процедуру біографічного методу опишіть основні етапи становлення цієї особи.

Тематика доповідей та презентацій

1. Контент-аналіз у психології.
2. Методи активного соціально-психологічного навчання та його характеристика.

Контрольні питання

1. Що таке метод?
2. Які класифікації методів наукового дослідження існують?
3. Які методи використовує вікова психологія?
4. Що таке експеримент, які його види Ви знаєте?
5. Метод спостереження – його методика, види та значення.
6. Метод інтерв'ю – поняття, види, особливості застосування.
7. Біографічний метод та його використання.
8. Що таке лонгітюдний метод?
9. Соціометрія – поняття та методика проведення.
10. Загальнонаукові методи у віковій психології.

Змістовий модуль 2. Динаміка і закономірності психічного розвитку особистості в онтогенезі

Практичне заняття № 3

Поняття про психічний розвиток

Мета: ознайомлення ЗВО з поняттям психічного розвитку людини, основними принципами та критеріями періодизації психічного розвитку

План заняття

1. Поняття про розвиток. Основні принципи психічного розвитку.
2. Показники психічного розвитку.
3. Вікові та індивідуальні особливості психічного розвитку, їх співвідношення.
4. Критерії періодизації психічного розвитку.
5. Фактори психічного розвитку: біологічний, соціальний, активність самої особистості.

Ключові поняття: психічний розвиток, розвиток, психологія, вікова психологія, психіка, біологічний фактор розвитку, соціальний фактор розвитку, новоутворення, провідна діяльність, розвиток, вік, соціальна ситуація розвитку, пренатальний розвиток, новонародженість, дошкільний вік, молодший школяр, підліток, молодість, зрілість, старість.

Завдання для самостійної роботи

1. Оформіть у вигляді порівняльної таблиці вікові та індивідуальні особливості психічного розвитку особистості.

Тематика доповідей та презентацій

1. Періодизація вікового розвитку Ельконіна.
2. Періодизація вікового розвитку Виготського.

Контрольні питання

1. Що таке розвиток і психічний розвиток?
2. Які основні принципи психічного розвитку? Охарактеризуйте їх.
3. В чому суть вікових особливостей психічного розвитку.
4. Біологічний фактор психічного розвитку, його суть?
5. Соціальний фактор психічного розвитку, його суть?
6. Активність особистості як фактор психічного розвитку.
7. Які класифікації періодизації психічного розвитку Ви знаєте?

Практичне заняття № 4

Вікова періодизація психічного розвитку людини

Мета: ознайомлення ЗВО з основними класифікаціями вікової періодизації психічного розвитку людини

План заняття

1. Проблема здійснення вікової періодизації психічного розвитку.
2. Одиниці поділу онтогенезу.
3. Вік, як специфічна одиниця аналізу вікової психології.
4. Віковий період розвитку. Біологічний, психологічний та соціальний вік.
5. Схеми вікової періодизації розвитку.
6. Альтернативні періодизації психічного розвитку людини (Г. Крайг, А. Реан).
7. Критерії вікової періодизації психічного розвитку людини.

8. Провідна діяльність та психічні новоутворення.
9. Поняття про вікові кризи, їх особливості структура та зміст на різних вікових етапах.

Ключові поняття: психічний розвиток, розвиток, психологія, вікова психологія, психіка, періодизація, онтогенез, вік, біологічний вік, соціальний вік, психологічний вік, провідна діяльність, новоутворення, вікова криза, соціальна ситуація розвитку, пренатальний розвиток, новонародженість, дошкільний вік, молодший школяр, підліток, молодість, зрілість, старість.

Завдання для самостійної роботи

1. Проаналізуйте та коротко опишіть, з якими віковими кризами Ви зустрічались в своєму житті та який вплив вони здійснили на формування Вашої особистості.

Тематика доповідей та презентацій

1. Періодизація розвитку особистості Е. Еріксона.
2. Періодизація розвитку особистості Л. Колберга.

Контрольні питання

1. В чому суть вікової періодизації?
2. Проблема періодизації психічного розвитку.
3. Які схеми вікової періодизації розвитку Ви знаєте?
4. Що таке віковий період розвитку?
5. Дайте визначення поняттям біологічного, соціального та психологічного віку ви знаєте?
6. Що таке онтогенез?
7. Розкрийте суть періодизації психічного розвитку людини Г. Крайга.
8. Розкрийте суть періодизації психічного розвитку А. Реана.

Змістовий модуль 3. Основні теорії психічного розвитку

Практичне заняття № 5

Біогенетичний підхід до психічного розвитку

Мета: ознайомлення ЗВО з основними положеннями біогенетичного підходу до психічного розвитку

План заняття

1. Теорія рекапітуляції Е. Геккеля і С. Холла.
2. Періоди людської культури згідно М. Гетчинсона.
3. Етологічне тлумачення еволюційних передумов поведінки людини.
4. Психодинамічні теорії психічного розвитку З. Фрейда.
5. Стадії психосексуального розвитку за Фрейдом.
6. Стадії психосоціального розвитку за Е. Еріксоном.

Ключові поняття: психічний розвиток, розвиток, психологія, вікова психологія, психіка, періодизація, онтогенез, вік, теорія психосексуального розвитку, ід, его, супер-его, біологічний вік, соціальний вік, психологічний вік, провідна діяльність, новоутворення, вікова криза, соціальна ситуація розвитку, пренатальний розвиток, новонародженість, дошкільний вік, молодший школяр, підліток, молодість, зрілість, старість.

Завдання для самостійної роботи

1. У вигляді таблиці опишіть віковий період від народження до 1 року, спираючись на теорії психічного розвитку. Використовуйте опис цього періоду Л.Виготським та Д.Ельконіним.
2. Опишіть віковий період від 1 до 3х років спираючись на теорії психічного розвитку. Використовуйте опис цього періоду Л.Виготським та Д.Ельконіним.

Тематика доповідей та презентацій

1. Основні положення теорії культурно-історичного розвитку Л. Виготського.
2. Теорія генетичного розвитку Г. Костюка.

Контрольні питання

1. Які основні положення біогенетичного підходу до розвитку психіки Ви можете назвати?
2. Проаналізуйте стадії психосексуального розвитку за З.Фрейдом.
3. Проаналізуйте основні положення теорії психосоціального розвитку Е. Еріксона.
4. Основні положення теорії рекапітуляції Е. Геккеля і С. Холла?
5. Теорія Гатчинсона, основні аспекти.

Практичне заняття № 6

Теорії соціального наочіння та когнітивні теорії

Мета: ознайомлення ЗВО з основними положеннями когнітивних теорій та теорій соціального наочіння

План заняття

1. Теоретичне підгрунття та основні положення концепції біхевіоризму.
2. Поняття та основні положення теорії соціального наочіння.
3. Схеми дії оперантного наочіння за Б.Скіннером.
4. Теорія соціального наочіння А. Бандури: сутність та характеристика.
5. Імітація, наслідування, ідентифікація як форми наочіння та фрмування досвіду.
6. Когнітивний підхід до психічного розвитку Ж. Піаже.
7. Стадії когнітивного розвитку за Піаже, поняття егоцентричного мислення.

Ключові поняття: біхевіоризм, соціальне наочіння, оперантне наочіння, імітація, наслідування, ідентифікація, когнітивні схеми, егоцентричне мислення, когнітивний розвиток, психічний розвиток, розвиток, психологія, вікова психологія, психіка, періодизація, онтогенез, вік, теорія психосексуального розвитку, ід, его, супер-его, біологічний вік, соціальний вік, психологічний вік, провідна діяльність, новоутворення, вікова криза, соціальна ситуація розвитку, пренатальний розвиток, новонародженість, дошкільний вік, молодший школяр, підліток, молодість, зрілість, старість.

Завдання для самостійної роботи

1. Оцініть переваги та недоліки концепції біхевіоризму.
2. Зробіть порівняльний аналіз біологічного напрямку у біології та біхевіоризму у психології.

Тематика доповідей та презентацій

1. Біхевіоризм як напрямок психологічної науки та його характеристика.
2. Основні положення теорії Скіннера.

Контрольні питання

1. Що таке біхевіоризм? В чому суть цієї теорії?
2. Біхевіоризм у соціальній психології.

3. Які основні положення теорії соціального наuczіння?
4. Що таке оперантне навчання?
5. Визначте основні положення Теорії А. Бандури.
6. В чому суть когнітивного підходу Ж. Піаже.
7. Стадії когнітивного розвитку та їх характеристика.
8. Що таке егоцентричне мислення?
9. В чому суть імітації, наслідування, ідентифікації?

Практичне заняття № 7

Вітчизняні теорії психічного розвитку

Мета: ознайомлення ЗВО з основними положеннями вітчизняних теорій психічного розвитку

План заняття

1. Теорія культурно-історичного розвитку психіки Л.С. Виготського та її основні положення.
2. Визначення зони найближчого та зони актуального розвитку.
3. Основні положення теорії навчальної діяльності Д. Ельконіна.
4. Поняття про провідну діяльність, види провідної діяльності за Д. Ельконіним.
5. Природне і соціальне у психічному розвитку.
6. Положення теорії Г. С. Костюка. Діалектичний характер розвитку особистості Г.С. Костюка.

Ключові поняття: культурно-історичний розвиток, найближча зона, зона актуального розвитку, провідна діяльність, діалектичний розвиток особистості, біхевіоризм, соціальне наuczіння, оперантне наuczіння, імітація, наслідування, ідентифікація, когнітивні схеми, егоцентричне мислення, когнітивний розвиток, психічний розвиток, розвиток, психологія, вікова психологія, психіка, періодизація, онтогенез, вік, теорія психосексуального розвитку, ід, его, супер-его, біологічний вік, соціальний вік, психологічний вік, провідна діяльність, новоутворення, вікова криза, соціальна ситуація розвитку, пренатальний розвиток, новонародженість, дошкільний вік, молодший школяр, підліток, молодість, зрілість, старість.

Завдання для самостійної роботи

1. Проаналізуйте види провідної діяльності для різних вікових груп дітей.
2. Графічно зобразіть природне і соціальне у психічному розвитку.

Тематика доповідей та презентацій

1. Особливості перебудови шкіл згідно теорії навчальної діяльності Д. Ельконіна і В. Давидова.
2. Внесок Г. Костюка в вітчизняну психологію і педагогіку.

Контрольні питання

1. Охарактеризуйте основні положення вітчизняних теорій розвитку.
2. Що таке провідна діяльність? Які її види визначав Д. Ельконін?
3. В чому суть теорії розвитку психіки Л. Виготського?
4. Теорія Д. Ельконіна: сутність та характеристика.
5. В чому суть природного і соціального в розвитку психіки?
6. Теорія розвитку Г. Костюка: основні положення.

Змістовий модуль 4. Психічний розвиток дитини в дошкільному віці

Практичне заняття № 8

Зародження психіки дитини в пренатальному періоді

Мета: ознайомлення ЗВО з основними положеннями розвитку дитини в пренатальному періоді

План заняття

1. Поняття пренатального розвитку дитини та його загальна характеристика.
2. Характеристика фаз пренатального розвитку: гермінальної, ембріональної і фетальної.
3. Вплив особливостей пренатального розвитку дитини на її психіку.
4. Концепції розвитку психіки в пренатальному періоді. Концепція С. Грофа про безпроблемний внутрішньоутробний рай. Гіпотеза С. Кіссінджера, С. Фанті про внутрішньоутробну війну.
5. Поняття психологічної готовності до материнства. Чинники материнської прив'язаності.
6. Вплив процесу народження на психіку дитини.

Ключові поняття: пренатальний період, фази пренатального розвитку, готовність до материнства, народження дитини, внутрішньоутробний розвиток, біхевіоризм, соціальне наслідання, оперантне наслідання, імітація, наслідування,

ідентифікація, когнітивні схеми, егоцентричне мислення, когнітивний розвиток, психічний розвиток, розвиток, психологія, вікова психологія, психіка, періодизація, онтогенез, вік, теорія психосексуального розвитку, ід, его, супер-его, біологічний вік, соціальний вік, психологічний вік, провідна діяльність, новоутворення, вікова криза, соціальна ситуація розвитку, пренатальний розвиток, новонародженість, дошкільний вік, молодший школяр, підліток, молодість, зрілість, старість.

Завдання для самостійної роботи

1. Знайти в мережі Інтернет короткий ролик про внутрішньоутробний розвиток дитини і визначити характерні фази пренатального розвитку.
2. Психологічний практикум: розв'язання практичних задач (Вікова психологія/ О.П. Сергєєнкова).

Тематика доповідей та презентацій

1. Вагітність – особливий період у житті жінки.
2. Фактори, що негативно впливають на пренатальний розвиток.

Контрольні питання

1. Що таке пренатальний розвиток? Скільки він триває?
2. Що таке психологічна і фізична готовність до материнства?
3. Як пологи впливають на психіку дитини?
4. Які чинники материнської прив'язаності можете назвати?
5. Проаналізуйте фази пренатального розвитку.
6. Які концепції розвитку психіки в пренатальному періоді Ви знаєте?
7. Проаналізуйте основні положення концепції С. Грофа про безпроблемний внутрішньоутробний рай.
8. В чому суть гіпотези С. Кіссінджера, С. Фанті про внутрішньоутробну війну?

Практичне заняття № 9

Психологія немовлячого періоду

Мета: ознайомлення ЗВО з основними особливостями розвитку дитини немовлячого періоду

План заняття

1. Психологія немовлячого періоду: поняття та особливості.
2. Криза новонародженості та її характеристика.

3. Анатомо-фізіологічні особливості немовляти.
4. Соціальна ситуація психічного розвитку немовляти.
5. Особливості психічного розвитку немовляти. Комплекс поживлення. Безпосередньо-емоційне спілкування дитини з матір'ю.
6. Основні новоутворення в цей період. Криза одного року.

Ключові поняття: пренатальний період, фази пренатального розвитку, готовність до материнства, народження дитини, внутрішньоутробний розвиток, біхевіоризм, соціальне наuczіння, оперантне наuczіння, імітація, наслідування, ідентифікація, когнітивні схеми, егоцентричне мислення, когнітивний розвиток, психічний розвиток, розвиток, психологія, вікова психологія, психіка, періодизація, онтогенез, вік, теорія психосексуального розвитку, ід, его, супер-его, біологічний вік, соціальний вік, психологічний вік, провідна діяльність, новоутворення, вікова криза, соціальна ситуація розвитку, пренатальний розвиток, новонародженість, дошкільний вік, молодший школяр, підліток, молодість, зрілість, старість, немовля, комплекс поживлення, емоційне спілкування, криза першого року життя.

Завдання для самостійної роботи

1. Програти в парах ситуації надання психологічної допомоги батькам і дітям в немовлячий період.
2. Психологічний практикум: вирішення проблемних задач (Вікова психологія/ О.П. Сергєєнкова).

Тематика доповідей та презентацій

1. Вплив психологічного стану сім'ї на психологічний розвиток немовляти.
2. Типові помилки батьків при вихованні в період новонародженості.

Контрольні питання

1. В чому суть соціальної ситуації дитини в немовлячий період?
2. Характеристика кризи новонародженості.
3. Опишіть соціальну ситуації розвитку в немовлячий період.
4. Показники анатомо-фізіологічного розвитку дітей у немовлячий період.
5. Що таке комплекс поживлення?
6. Які особливості емоційного контакту з мамою і немовлям?
7. Як проявляється криза першого року життя?
8. Назвіть основні новоутворення в цей період.

Практичне заняття № 10

Головні новоутворення раннього віку

Мета: ознайомлення ЗВО з основними новоутвореннями в розвитку дитини в раннього віку

План заняття

1. Головні новоутворення цього віку – оволодіння прямою ходою, розвиток предметної діяльності, оволодіння мовою та їх характеристика.
2. Розвиток емоційної сфери дитини, наочно-дійовий характер мислення, поява моральної самосвідомості .
3. Криза трьох років та її характеристика.

Ключові поняття: пренатальний період, фази пренатального розвитку, готовність до материнства, народження дитини, внутрішньоутробний розвиток, біхевіоризм, соціальне научіння, оперантне научіння, імітація, наслідування, ідентифікація, когнітивні схеми, егоцентричне мислення, когнітивний розвиток, психічний розвиток, розвиток, психологія, вікова психологія, психіка, періодизація, онтогенез, вік, теорія психосексуального розвитку, ід, его, супер-его, біологічний вік, соціальний вік, психологічний вік, провідна діяльність, новоутворення, вікова криза, соціальна ситуація розвитку, пренатальний розвиток, новонародженість, дошкільний вік, молодший школяр, підліток, молодість, зрілість, старість, предметна діяльність, немовля, наочно-дійове мислення, криза 3-х років.

Завдання для самостійної роботи

1. Психологічний практикум: поспостерігайте за розвитком дитини раннього віку. Опишіть основні моменти важливі з точки зору психологічної науки.
2. Психологічний практикум: вирішення проблемних задач (Вікова психологія/ О.П. Сергєєнкова).

Тематика доповідей та презентацій

1. Розвиток людини в період немовлячого віку.
2. Основні проблеми, з якими стикається подружжя в ранньому віці.

Контрольні питання

1. Які часові межі раннього дитинства?
2. Які головні новоутворення раннього дитинства?

3. Опишіть головні новоутворення цього віку – оволодіння прямою ходою, розвиток предметної діяльності, оволодіння мовою.
4. В чому особливості розвитку емоційної сфери дитини?
5. Що таке наочно-дійовий характер мислення?
6. Що таке поява моральної самосвідомості в дитини раннього віку.
7. Дайте визначення та охарактеризуйте основні показники кризи трьох років.

Змістовий модуль 5. Психічний розвиток дитини в переддошкільному та молодшому шкільному віці

Практичне заняття № 11

Основні психологічні новоутворення дошкільного віку

Мета: ознайомлення ЗВО з основними психологічними новоутвореннями дошкільного віку

План заняття

1. Початковий етап розвитку особистості на етапі раннього дитинства.
2. Соціальна ситуація розвитку дошкільника.
3. Сюжетно-рольова гра як провідна діяльність дошкільника.
4. Розвиток психічних функцій дитини дошкільника: мислення, пам'ять, мова, сенсорний розвиток.
5. Особливості навчання дошкільника.

Ключові поняття: дитинство, дошкільний вік, дошкільник, соціальна ситуація розвитку, сюжетно-рольова гра, провідна діяльність, мова, мислення, сенсорний розвиток, навчання, виховання.

Завдання для самостійної роботи

1. Проаналізуйте основні способи та методи навчання сучасної дитини дошкільного віку. В чому їх особливість?
2. Психологічний практикум: вирішення проблемних задач (Вікова психологія/ О.П. Сергєєнкова).

Тематика доповідей та презентацій

1. Розвиток і характеристика провідних психічних функцій дошкільника.
2. Класифікація способів та методів навчання дошкільника в сучасній науці та практиці.

Контрольні питання

1. Які етапи розвитку дитини Ви можете назвати?
2. Раннє дитинство – основні характеристики?
3. Чим характеризується початковий етап розвитку особистості на етапі раннього дитинства?
4. В чому суть соціальної ситуації розвитку дошкільника?
5. Особливості сюжетно-рольової гри як провідної діяльності дошкільника.
6. Охарактеризуйте розвиток основних психічних функцій дитини на етапі раннього дитинства.
7. Особливості навчання дошкільника.

Практичне заняття № 12

Психологічні особливості розвитку особистості молодшого школяра

Мета: ознайомлення ЗВО з психологічними особливостями розвитку особистості молодшого школяра

План заняття

1. Загальна психологічна характеристика ситуації розвитку молодшого школяра.
2. Психологічний зміст кризи 7 років. Психологічна готовність дитини до навчання в школі, проблема психологічної адаптації до першого класу.
3. Учіння як провідний вид діяльності. Співвідношення ролі батьків та вчителя у формуванні у дитини внутрішньої позиції школяра.
4. Гендерні відмінності дітей молодшого шкільного віку.
5. Взаємозв'язок стилів батьківського виховання з результативністю навчання молодшого школяра та його самооцінкою.
6. Розвиток пізнавальних процесів молодшого школяра, поняття довільності поведінки.
7. Розвиток емоційно-вольової сфери, формування характеру та самооцінки.

Ключові поняття: дитинство, дошкільний вік, дошкільник, соціальна ситуація розвитку, сюжетно-рольова гра, провідна діяльність, мова, мислення, сенсорний розвиток, навчання, виховання, самооцінка, учіння, криза 7 років, психологічна готовність дитини до школи, позиції, ролі, емоційно-вольова сфера, довільність поведінки.

Завдання для самостійної роботи

1. Психологічний практикум: робота в парах – освоєння ролей «учня» і «вчителя».
2. У вигляді таблиці оформити взаємозв'язок стилів батьківського виховання (авторитарного, демократичного та ліберального) з успішністю навчання та самооцінкою молодшого школяра.

Тематика доповідей та презентацій

1. Механізми становлення статусу учня початкової школи в класному колективі.
2. Учитель як провідник школяра у світ знань: вимоги до особистості та особливості діяльності.

Контрольні питання

1. Охарактеризуйте загальний зміст ситуації розвитку молодшого школяра.
2. Які вікові межі кризи 7 років?
3. В чому полягає зміст соціальної ситуації розвитку молодшого школяра?
4. Що означає психологічна готовність дитини до школи?
5. Який провідний тип діяльності дитини дошкільного віку.
6. Чи існують гендерні відмінності дітей молодшого шкільного віку?
7. Що таке довільність поведінки молодшого школяра?
8. Чи впливає стиль виховання на самооцінку дошкільника?
9. Охарактеризуйте особливості розвитку емоційно-вольової та пізнавальної сфер молодшого школяра?

Практичне заняття № 13

Причини та ознаки шкільної дезадаптації

Мета: ознайомлення ЗВО з основними причинами та ознаками шкільної дезадаптації дошкільника

План заняття

1. Поняття, сутність та ознаки початкової шкільної дезадаптації.
2. Основні причини початкової шкільної дезадаптації.
3. Взаємини молодшого школяра з дорослими та однокласниками.
4. Особливості адаптації дітей з високим рівнем тривожності, імпульсивності, проявами агресивної поведінки, синдромом гіперактивності.

Ключові поняття: дитинство, дошкільний вік, дошкільник, соціальна ситуація розвитку, сюжетно-рольова гра, провідна діяльність, мова, мислення, сенсорний розвиток, навчання, виховання, самооцінка, учіння, криза 7 років, психологічна готовність дитини до школи, позиції, ролі, емоційно-вольова сфера, довільність поведінки, адаптація, дезадаптація, гіперактивність, імпульсивність, тривожність школяра, взаємовідносини.

Завдання для самостійної роботи

1. Проаналізуйте причини та наслідки шкільної дезадаптації. Здійсніть прогноз подальшого становлення дошкільника. Оформіть у вигляді схеми.
2. Психологічний практикум: розв'язання ситуативних задач (Вікова психологія/ О.П. Сергєєнкова).

Тематика доповідей та презентацій

1. Гіперактивність дітей в сучасному світі – норма чи аномалія?
2. Співвідношення понять адаптації та дезадаптації.

Контрольні питання

1. Що таке шкільна адаптація і дезадаптації? В чому їх суть?
2. Відносини дружби в молодшому шкільному віці, їх характеристика.
3. Які ознаки початкової шкільної дезадаптації?
4. Які основні причини шкільної дезадаптації?
5. В чому особливості адаптації дошкільника з високим рівнем агресивності, імпульсивності?

Змістовий модуль 6. Психосоціальний розвиток в підлітковому та юнацькому віці

Практичне заняття № 14

Криза підліткового віку

Мета: ознайомлення ЗВО з основними проявами кризи підліткового віку

План заняття

1. Вплив фізичного та фізіологічного розвитку підлітка на його психіку.
2. Проблема «пубертатного стрибка». Соціальна ситуація розвитку підлітка, поняття підліткової емансипації.
3. Розвиток вищих психічних функцій у підлітковому віці.

4. Криза підліткового віку.
5. Особливості взаємин та спілкування підлітків із дорослими та однолітками. Підліткова реакція групування, пошук референтної групи.
6. Пізнавальні надбання підліткового віку. Розвиток «Я» і набуття ідентичності. Становлення самосвідомості підлітка.
7. Формування самооцінки в підлітковому віці.

Ключові поняття: дитинство, дошкільний вік, дошкільник, соціальна ситуація розвитку, сюжетно-рольова гра, провідна діяльність, мова, мислення, сенсорний розвиток, навчання, виховання, самооцінка, учіння, криза 7 років, психологічна готовність дитини до школи, позиції, ролі, емоційно-вольова сфера, довільність поведінки, адаптація, дезадаптація, гіперактивність, імпульсивність, тривожність школяра, взаємовідносини, підліток, криза підліткового віку, розвиток «Я» концепції, самооцінка, самосвідомість, пубертатний період, інтимне спілкування, ідентичність, референтна група.

Завдання для самостійної роботи

1. Пригадайте і запишіть найяскравіші Ваші спогади, складні чи кумедні ситуації підліткового віку і проаналізуйте їх вплив на формування вашої особистості.
2. Психологічний практикум: виконання ситуативних задач (Вікова психологія/ О.П. Сергєєнкова).

Тематика доповідей та презентацій

1. Вплив соціального середовища на формування підлітка.
2. Медіазалежність дітей підліткового віку як соціальна проблема сучасності.

Контрольні питання

1. Які основні ознаки кризи підліткового віку?
2. Що таке референтна група та її значення для підлітка?
3. В чому суть особливостей спілкування дитини підлітка з батьками?
4. Чим характеризується розвиток вищих психічних функцій у підлітковому віці?
5. Як формується «Я» концепція та ідентичність підлітка?
6. Що впливає на формування самооцінки підлітка?
7. Яким чином фізичний розвиток підлітка впливає на його психіку?
8. В чому суть кризи підліткового віку?
9. Яким чином зберегти здорові відносини з проблемним підлітком?

10. В чому особливості спілкування підлітків з однолітками?

Практичне заняття № 15

Ускладнення психічного розвитку в підлітковому віці

Мета: ознайомлення ЗВО з основними проявами ускладнень в підлітковому віці

План заняття

1. Загальна характеристика психічного розвитку в підлітковому віці.
2. Характеристика форм прояву дезадаптації до середовища та форми компенсаторної поведінки підлітків.
3. Поняття та класифікація акцентуацій характеру.
4. Причини та вияви шкільної дезадаптації.
5. Поняття важковиховуваності в підлітковому віці. Ознаки важковиховуваних підлітків.
6. Девіантна поведінка підлітків. Алкоголізація, наркотизація, кіберзалежність, суїцидальна поведінка, причини самоушкоджень.

Ключові поняття: дитинство, дошкільний вік, дошкільник, соціальна ситуація розвитку, сюжетно-рольова гра, провідна діяльність, мова, мислення, сенсорний розвиток, навчання, виховання, самооцінка, учіння, криза 7 років, психологічна готовність дитини до школи, позиції, ролі, емоційно-вольова сфера, довільність поведінки, адаптація, дезадаптація, гіперактивність, імпульсивність, тривожність школяра, взаємовідносини, підліток, криза підліткового віку, розвиток «Я» концепції, самооцінка, самосвідомість, пубертатний період, інтимне спілкування, ідентичність, референтна група, компенсаторна поведінка, акцентуація, важковиховуваність, девіація, девіантна поведінка, кіберзалежність, суїцидальна поведінка, самогубство.

Завдання для самостійної роботи

1. Проаналізуйте види девіантної поведінки, що характерні для сучасних підлітків в Україні та світі. Оформіть у вигляді структурної схеми взаємозв'язку виду девіантної поведінки і її наслідків для особистості та суспільства в цілому.

Тематика доповідей та презентацій

1. Залежність від гаджетів у підлітковому віці – особливості впливу на поведінку підлітка.
2. Булінг і кібербулінг: поняття, причини, наслідки.

Контрольні питання

1. Які основні показники психічного розвитку дитини підліткового віку?
2. Що таке девіантна поведінка та які її причини?
3. Що таке акцентуації?
4. Чим характеризується стан шкільної дезадаптації?
5. Які види акцентуацій характеру Вам відомі?
6. Які причини шкільної дезадаптації?
7. Що означає поняття «важкий підліток»?

Практичне заняття № 16

Психосоціальний розвиток у юнацькому віці

Мета: ознайомлення ЗВО з психосоціальним розвитком особистості у юнацькому віці

План заняття

1. Юнацький вік: загальна характеристика вікового періоду.
2. Соціальна ситуація розвитку в юнацькому віці. Проблема юнацького інфантилізму. Позитивні та проблемні аспекти соціального статусу юнаків (старшокласник, студент, працюючий).
3. Диференціація психічних особливостей юнаків та дорослих.
4. Юнацька дружба та кохання. Феномен юнацької самотності причини та наслідки.
5. Розумовий розвиток у період юності. Базові якості мислення юнаків: логічність, інтроспективність, абстрактність, дивергентність.
6. Характеристика пізнавального новоутворення – індивідуального стилю інтелектуальної діяльності.
7. Етапи професійного самовизначення юнаків. Характеристика кризи 17 років.

Ключові поняття: дитинство, дошкільний вік, дошкільник, соціальна ситуація розвитку, сюжетно-рольова гра, провідна діяльність, мова, мислення, сенсорний розвиток, навчання, виховання, самооцінка, учіння, криза 7 років, психологічна готовність дитини до школи, позиції, ролі, емоційно-вольова сфера, довільність поведінки, адаптація, дезадаптація, гіперактивність,

імпульсивність, тривожність школяра, взаємовідносини, підліток, криза підліткового віку, розвиток «Я» концепції, самооцінка, самосвідомість, пубертатний період, інтимне спілкування, ідентичність, референтна група, юність, криза, професійне самовизначення, ідентифікація, абстрактність мислення, дивергентність, статус, роль, інфантильність .

Завдання для самостійної роботи

1. Напишіть есе на тему «Моє професійне самовизначення – умови, фактори впливу» (обсяг до 1,5 сторінки).
2. Пройти тест ДДО Є. Клімова і співвіднести отримані результати і здійснений вибір професії.

Тематика доповідей та презентацій

1. Професійна ідентифікація майбутніх фахівців – сутність та особливості здійснення.
2. Аналіз мотивів професійного вибору сучасними студентами (на основі аналізу соціологічних досліджень).

Контрольні питання

1. В чому особливості соціальної ситуації розвитку в юнацькому віці?
2. Що таке юнацький інфантилізм і які його прояви?
3. Проаналізуйте позитивні і негативні наслідки соціальних статусів особи в період юності.
4. Особливості дружби та кохання в період юності.
5. Які особливості розумового розвитку в період юності?
6. Які характеристики мислення в період юності Ви можете назвати?
7. Що таке індивідуальний стиль інтелектуальної діяльності?
8. Які основні етапи професійного самовизначення юнаків?
9. Які прояви та характеристики кризи 17 років?

Практичне заняття № 17

Психологія ранньої дорослості

Мета: ознайомлення ЗВО з особливостями періоду ранньої дорослості віку

План заняття

1. Загальна характеристика періоду дорослості.
2. Поняття вікового годинника в контексті соціальних норм. Три визначення

віку та їх характеристика: біологічний, соціальний, психологічний.

3. Поняття зрілості та її характеристика. Кризові життєві ситуації та уміння володіти ними.
4. Фізичний і когнітивний розвиток в період ранньої дорослості (20-40 років). Зміни в процесах пізнання.
5. Психосоціальний розвиток в ранній дорослості.
6. Періодизація життя чоловіка за Левінсоном.
7. Материнство та батьківство. Роль сім'ї у житті людини в ранній дорослості.
8. Альтернативні моделі сімейно-шлюбних взаємин.
9. Проблема самотності у період дорослості.

Ключові поняття: дитинство, дошкільний вік, дошкільник, соціальна ситуація розвитку, сюжетно-рольова гра, провідна діяльність, мова, мислення, сенсорний розвиток, навчання, виховання, самооцінка, учіння, криза 7 років, психологічна готовність дитини до школи, позиції, ролі, емоційно-вольова сфера, довільність поведінки, адаптація, дезадаптація, гіперактивність, імпульсивність, тривожність школяра, взаємовідносини, підліток, криза підліткового віку, розвиток «Я» концепції, самооцінка, самосвідомість, пубертатний період, інтимне спілкування, ідентичність, референтна група, дорослість, вік біологічний, соціальний і психологічний, соціальна зрілість, материнство, батьківство, сімейно-шлюбні відносини, сім'я.

Завдання для самостійної роботи

1. Розробіть власний сценарій життя: у вигляді малюнків або картинок (колаж) представте основні плани на майбутнє.
2. Психологічний практикум: виконання ситуативних задач.

Тематика доповідей та презентацій

1. Чайлд-фрі: поняття, причини та наслідки.
2. Сучасні форми сімейно-шлюбних стосунків та їх характеристика.

Контрольні питання

1. Які основні характеристики вікового періоду дорослості?
2. Охарактеризуйте розвиток мислення, сприймання, пам'яті та інших психічних процесів в період дорослості.
3. Що таке «віковий годинник»?
4. Які виміри віку людину існують? Чим вони характеризуються?

5. В чому полягають особливості психосоціального розвитку в період дорослості?
6. Які наслідки самотності людини?
7. Які моделі сімейно-шлюбних відносин Ви знаєте?

Практичне заняття № 18

Розгортання професійного циклу в ранній дорослості

Мета: ознайомлення ЗВО з особливостями розгортання професійного циклу в період дорослості

План заняття

1. Поняття професійного циклу та етапів професійного шляху.
2. Професійне зростання та та кар'єра.
3. Поняття професіоналізації.
4. Професійна ідентичність: поняття, види та особливості формування.
5. Типові причини ускладнень професійної адаптації. Прояви вторинної професійної адаптації.
6. Кар'єрний потенціал особистості в ранньому дорослому віці: психофізичні характеристики (стан здоров'я, працездатність), особистісні якості (інтелектуальні, вольові та моральні риси), компетентність (професійна кваліфікація, майстерність), життєві і кар'єрні орієнтації (інтереси, амбіції, настанови), професійна самосвідомість (образ себе як фахівця, професійна самооцінка і рівень домагань).

Ключові поняття: дитинство, дошкільний вік, дошкільник, соціальна ситуація розвитку, сюжетно-рольова гра, провідна діяльність, мова, мислення, сенсорний розвиток, навчання, виховання, самооцінка, учіння, криза 7 років, психологічна готовність дитини до школи, позиції, ролі, емоційно-вольова сфера, довільність поведінки, адаптація, дезадаптація, гіперактивність, імпульсивність, тривожність школяра, взаємовідносини, підліток, криза підліткового віку, розвиток «Я» концепції, самооцінка, самосвідомість, пубертатний період, інтимне спілкування, ідентичність, референтна група, дорослість, вік біологічний, соціальний і психологічний, соціальна зрілість, материнство, батьківство, сімейно-шлюбні відносини, сім'я, професійна адаптація, професійна ідентифікація, професійна майстерність, кар'єра, професійна деформація, професійний шлях, життєвий цикл.

Завдання для самостійної роботи

1. Написати есе на тему «Професійна ідентифікація мене з майбутньою професійною діяльністю».
2. Зробити аналіз співвідношення понять професійна адаптація/ідентифікація/майстерність.

Тематика доповідей та презентацій

1. Теоретичні підходи до поняття професійної ідентифікації в науковій літературі.
2. Роль і значення професії в житті людини.

Контрольні питання

1. Дайте визначення професійному та життєвому циклу.
2. Проаналізуйте поняття та основні підходи до поняття кар'єри.
3. Що таке професійне зростання?
4. Дайте визначення поняттю професіоналізації.
5. Що означає професійна ідентичність?
6. Які типові причини ускладнень професійної адаптації Ви знаєте?
7. Що означає кар'єрний потенціал особистості в ранньому дорослому віці?
8. Які характеристики кар'єрного потенціалу Ви знаєте?

Практичне заняття № 19

Психологія середньої дорослості

Мета: ознайомлення ЗВО психологічними особливостями в період середньої дорослості

План заняття

1. Фізичний і когнітивний розвиток людини в середній дорослості (від 40 до 60-65 років).
2. Збереження та зміна фізичних можливостей в середньому віці. Психофізіологічні та морфофункціональні зміни.
3. Характеристика впливу основних хвороб середнього віку.
4. Стрес та стресогенні ситуації та їх вплив на організм людини.
5. Особливості когнітивного розвитку у середньому віці.
6. Професійна діяльність. Значення успіху та кар'єрного росту у житті людини.

7. Роль сім'ї та друзів: міжособистісний контекст. Взаємовідносини з дорослими дітьми та старіючими батьками.
8. Поняття «спустошеного гнізда».
9. Переоцінка людьми професійної кар'єри в середині життя.

Ключові поняття: дитинство, дошкільний вік, дошкільник, соціальна ситуація розвитку, сюжетно-рольова гра, провідна діяльність, мова, мислення, сенсорний розвиток, навчання, виховання, самооцінка, учіння, криза 7 років, психологічна готовність дитини до школи, позиції, ролі, емоційно-вольова сфера, довільність поведінки, адаптація, дезадаптація, гіперактивність, імпульсивність, тривожність школяра, взаємовідносини, підліток, криза підліткового віку, розвиток «Я» концепції, самооцінка, самосвідомість, пубертатний період, інтимне спілкування, ідентичність, референтна група, дорослість, вік біологічний, соціальний і психологічний, соціальна зрілість, материнство, батьківство, сімейно-шлюбні відносини, сім'я, професійна адаптація, професійна ідентифікація, професійна майстерність, кар'єра, професійна деформація, професійний шлях, життєвий цикл, середня дорослість, сенс життя, «порожнє гніздо», стрес, дистрес, еустрес, психосоматика, професійне вигорання, професійний стрес.

Завдання для самостійної роботи

1. Криза 40 років або середини життя – міф чи реальність? Обґрунтуйте свою відповідь.
2. У вигляді таблиці порівняйте особливості фізичного, когнітивного, психічного розвитку особистості в період ранньої та середньої дорослості.

Тематика доповідей та презентацій

1. Особливості та причини повторних шлюбів.
2. Психологічна готовність до зміни професії та кардинальної зміни життя в період середньої дорослості.

Контрольні питання

1. В чому суть фізичного і когнітивного розвитку людини в період середньої дорослості?
2. Назвіть основні ознаки кризи 40 років?
3. Як фізіологічні зміни в організмі людини впливають на продуктивність праці?
4. В чому особливості психофізіологічних щмін в організмі в цьому віці?

5. Які головні хвороби середнього віку?
6. Що таке стрес та його вплив на організм людини?
7. Охарактеризуйте сферу сімейних і соціальних відносин в данному віковому періоді.
8. Яке значення успіху та кар'єрного росту у житті людини?
9. Що означає поняття «спустошеного гнізда»?
10. З чим пов'язані можливі зміни в професійній діяльності?
11. Переоцінка людьми професійної кар'єри в середині життя.

Практичне заняття № 20

Психологія пізньої дорослості

Мета: ознайомлення ЗВО з основними психологічними особливості періоду пізньої дорослості

План заняття

1. Фізичний і когнітивний розвиток людини в період пізньої дорослості.
2. Ейджизм і стереотипи.
3. Причини старіння: спадковість та фактори оточуючого середовища.
4. Теорії старіння та їх характеристика: стохастичні та генетичного програмування.
5. Когнітивні зміни в пізній дорослості. Особистість і старіння.
6. Поняття благополучної старості.
7. Проблема вдівства. Смерть як фінальна стадія людського розвитку.
8. Думки про смерть і страх смерті. Стадії пристосування до думок про смерть по Кюблер-Росс.
9. Соціальна політика відносно людей поважного віку у світовій практиці та в Україні.

Ключові поняття: батьківство, сімейно-шлюбні відносини, сім'я, професійна адаптація, професійна ідентифікація, професійна майстерність, кар'єра, професійна деформація, професійний шлях, життєвий цикл, середня дорослість, сенс життя, «порожнє гніздо», стрес, дистрес, еустрес, психосоматика, професійне вигорання, професійний стрес, людина похилого віку, ейджизм, смерть, старіння, вдівство, благополучна активна і неблагополучна пасивна старість, теорії старіння.

Завдання для самостійної роботи

1. Проаналізувати причини, ознаки та особливості активної і пасивної старості.
2. Щоденник спостереження: декілька днів спостерігати за людиною похилого віку та описати її поведінкові, емоційні та когнітивні прояви, що найбільш виражені у цієї людини.

Тематика доповідей та презентацій

1. Фактори благополучної старості та секрети довголіття.
2. Характеристика основних підходів до тлумачення старості.

Контрольні питання

1. Дайте загальну характеристику людини похилого віку.
2. В чому особливості емоційної, когнітивної та поведінкової сфер в цей період?
3. Охарактеризуйте основні теорії старіння.
4. Визначте основні напрямки підтримки людей похилого віку в Україні.
5. Які когнітивні зміни відбуваються в період пізньої дорослості?
6. Що означає ейджизм?
7. Що означають поняття активної і пасивної старості?
8. Стадії пристосування до думок про смерть.

Рекомендована література

Базова

1. Вікова психологія : Зб. вибр. текстів лекцій з курсу / М. Савчин, І. Галян, Д. Гошовська та ін. ; Дрогоб. держ. пед. ун-т ім. І.Франка. Каф. психології. – Дрогобич, 2006. – 252 с.
2. Вікова психологія : Навч. посібник. Реком. МОНУ / О.П. Сергєєнкова, О.А. Столярчук, О. П. Коханова, О.В. Пасєка. – К. : ЦУЛ, 2012. – 376 с.
3. Вікова та педагогічна психологія : Реком. МОНУ як навч. посібник для студ. ВНЗ / О.В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З.В. Огороднійчук [та ін.]. – 3-тє вид., випр. й доп. – К. : Каравела, 2012. – 400 с.
4. Гуцуляк Н.М., Рудюк Н.Г. Вікова психологія: курс лекцій / Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці : Рута, 2007. – 95 с.
5. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія : Навч. посібник / Т.В. Дудкевич. – Реком. МОН молодь спорт України [для студ. ВНЗ] / Т. В. Дуткевич. – К. : ЦУЛ, 2012. – 424 с.
6. Забродський М.М. Вікова психологія : Навч. посібник. – К. : Міжрегіон. акад. упр. персоналом, 2002. – 103 с.
7. Кутішенко В.П. Психологія розвитку та вікова психологія: практикум: Навч. посіб. / В.П. Кутішенко, С.О. Ставицька. – К. : Каравела, 2009. – 448 с.
8. Kooij D., Lange de A., Jansen P., Dijkers J. (2008), [*Older workers' motivation to continue to work: five meanings of age*](#), "Journal of Managerial Psychology", Vol. 23, No. 4

Додаткова

1. Бєх І. Д. Від волі до особистості / І. Д. Бєх. – К. : Україна-Віта, 1995. – 207 с.
2. Вікова і педагогічна психологія: Практикум / Черкаський держ. технологічний ун-т / Старовойтенко Н.В. (уклад.). – Черкаси: ЧДТУ, 2003. – 51 с.
3. Вікова психологія: Практикум: Керівництво до практ. і лаб. занять. / Щотка О.П., Бойправ М. Д., Пісоцький В.П. та ін.; За наук. ред. О.П. Щотки; Ніжин. держ. пед. ун-т ім. М.Гоголя. – Ніжин, 2006. – 307 с.
4. Психологія девіантної поведінки: навчально-методичний посібник
5. Долинська, Л. В. Геронтопсихологія. Практикум. Хрестоматія : Реком. МОН молодь спорт України як навч. посібник для студ. ВНЗ / Л. В. Долинська, Л. М. Співак. – К. : Каравела, 2012. – 240 с.

6. Костюк Г.С – особистість, вчений, громадянин / за ред. акад. С.Д.Максименка ; упоряд. канд. психол. наук В.В.Андрієвська. – К. : Ніка-Центр, 2010. – 216 с.
7. Москалець В. П. Психологія особистості : Навч. посіб. для студ. ВНЗ // Прикарпатський нац. ун-т ім.В.Стефаніка. – Київ : ЦУЛ, 2013 р. – 260с.
8. Новик І. М. Орієнтовні методики діагностування пізнавальних інтересів шестирічних хучнів / І. М. Новик // Проблемисучасної педагогічно їосвіти : зб.ст. – Ялта : РВВКГУ, 2014. – Вип.43. – Ч.2. – С. 210–215. – (Сер. : Педагогіка і психологія).
9. Савчин М. В. Вікова психологія: Навч.посібник./ М. В. Савчин, Л. В. Василенко. – К. : Академвидав, 2006. – 360 с. – (Альма – матер).с 238.
10. Титаренко Т.М. Психологія життєвої кризи / Відп.ред. Т. М.Титаренко. – К., 1998. – 258 с.
11. Павленко Т. В. Теоретичний аналіз компонентів комунікативної сфери підлітків / Т. В. Павленко // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія: зб. наук. пр. - 2017. - Вип. 2 (11). - С. 99-103.
12. Психологія девіантної поведінки: навчально-методичний посібник / О. Л. Христюк. – Львів: ЛьвДУВС, 2014. – 192 с
13. Ставицька С. О. Духовна самосвідомість особистості: становлення і розвиток в юнацькому віці : монографія / Світлана Олексіївна Ставицька. – К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011.– 727 с.
14. Титаренко Т.М. Як будувати власне майбутнє: Життєві завдання особистості : [наук. моногр.] / [Т. М. Титаренко, О.Г. Злобіна, Л.А.Лепіхова та ін.]; за наук. ред. Т. М. Титаренко ; Національна академія пед. н. України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кіровоград : Імекс/ЛТД, 2012. – 512 с.
15. Тищенко І. А. Психологічні аспекти самореалізації особистості у вітчизняній психології / І. А. Тищенко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. – Чернігів : ЧНПУ, 2014. – Вип. № 121. – Том 2. – С. 169-171. – (Серія : Психологічні науки).
16. Фройд З. Вступ до психоаналізу / З. Фройд. – [Пер. з нім. П. Тарашук]. – К. : Основи, 1998. – 709 с.
17. Ямницький В. М. Психологія життєтворчої активності особистості : монографія / В. М.Ямницький. – Одеса : СВД Черкасов М. П., Рівне: РДГУ, 2004. – 360 с
18. McCauley, S. M., & Christiansen, M. H. Language learning as language use: A cross-linguistic model of child language development. *Psychological Review*, 2019. 126(1), 1–51.<https://doi.org/10.1037/rev0000126>

19. Viechtbauer, W. Conducting meta-analyses in R with the metafor package. *Journal of Statistical Software*, 2010. 36(3), 1–48